

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 338.931

Клюс Ю.І., д. е. н., доцент,
завідуючий кафедрою обліку і оподаткування
*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Клюс Ю.І. Інформаційне підгрунтя оцінювання інноваційної активності промислових підприємств. У статті розглянуто інформаційне забезпечення оцінювання інноваційної привабливості підприємства, проаналізовано форми статистичної звітності підприємства щодо інновацій, надано рекомендації щодо вдосконалення складу показників у інноваційній звітності підприємства.

Ключові слова: інноваційна привабливість, оцінювання, звітність, показники, удосконалення.

Клюс Ю.И. Информационная основа оценивания инновационной активности промышленных предприятий. В статье рассмотрено информационное обеспечение оценивания инновационной привлекательности предприятия, проанализированы формы статистической отчетности предприятия по инновациям, предоставлены рекомендации по совершенствованию состава показателей в инновационной отчетности предприятия.

Ключевые слова: инновационная активность, оценивание, отчетность, показатели, усовершенствование.

Klius Yu.I. Information basis for assessing the innovation activity of industrial enterprises. The paper deals with information for evaluating the attractiveness of innovative enterprises, analyzed forms of statistical statements about innovation, and recommendations for improvement of performance in innovation statements.

Key words: innovation attractiveness, evaluation, reporting, performance, improvement.

Постановка проблеми. За умов подолання фінансової кризи перехід на інноваційний шлях розвитку стає нагальною необхідністю. З огляду на проголошену Україною орієнтацію на інтеграцію до світової економіки особливої актуальності набуває питання залучення інвестицій у підприємства промисловості України, що займаються інноваційною діяльністю. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить про те, що відмова від активного інвестування інноваційної сфери виробництва ставить під загрозу саме існування підприємства в конкурентному ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань оцінювання інноваційної активності підприємств посідає значне місце у працях вітчизняних [1–3] та зарубіжних [4] вчених. В їх роботах, зокрема, досліджено різні підходи до оцінювання інноваційної активності, розглянуто пропозиції щодо критеріїв, показників та параметрів такого оцінювання.

Проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження у цій галузі, досі незначна увага приділяється розгляду інформаційного підгрунтя оцінювання інноваційної активності.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд наявних підходів до розв'язання цієї проблеми. Для досягнення мети необхідно здійснити дослідження підходів до визначення інформаційного підгрунтя оцінювання інноваційної активності підприємства за умов виходу з кризового стану.

Виклад основних результатів. У статті під промисловим підприємством, що займається інноваційною діяльністю, розуміється підприємство, яке витрачає кошти на інноваційні заходи, а також виробляє та реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги.

Під інноваційно-інвестиційною діяльністю промислового підприємства розуміється одна з форм інвестиційної діяльності, що пов'язана з вкладеннями коштів в інновації та забезпечує їхнє створення і застосування.

Інформаційне забезпечення оцінювання інноваційної активності підприємства можна визначити як сукупність інформаційних ресурсів і способів їхньої організації, необхідних і придатних для реалізації управлінських процедур, що забезпечують стійке функціонування підприємства за інноваційним складником. В динаміці інформаційне забезпечення як процес входить в поняття «комунікація». В роботі

Ж.-Ж. Ламбена комунікація визначена як «обмін інформацією, на основі якого керівництво одержує інформацію, необхідну для ухвалення управлінських рішень, і доводить ці рішення до працівників фірми» [2].

Базовим елементом в процесі обміну інформацією виступає інформаційне підґрунтя (власне інформація). При цьому до якості інформації висуваються такі основні вимоги [1]: своєчасність, достовірність, достатність, надійність, системність, адресність, правова коректність, доступність.

В процесі інформаційного забезпечення інноваційної діяльності підприємства доводиться мати справу з різними видами інформації. По-перше, це вся внутрішня інформація, що стосується стану і тенденцій інноваційного розвитку підприємства. По-друге, це зовнішня інформація, основними складниками якої є:

- маркетингова інформація (споживацькі та конкурентні тенденції на ринку);
- науково-технічна (досягнення науки і техніки);
- нормативно-правова (основні положення чинного законодавства у сфері діяльності підприємства);
- фінансова;
- соціологічна (динаміка ринку праці, середня заробітна плата тощо);
- екологічна (екологічні нормативи, розмір штрафних санкцій, рівень забруднення навколишнього середовища).

Саме цей тип є переважаючим в інформаційних потоках, що запитують в процесі управління інноваційною діяльністю промислових підприємств. Основними засобами передачі цієї інформації виступають традиційні засоби зв'язку (телефон, факс), радіо, телебачення, різні друковані періодичні видання, особисті контакти з постачальниками, споживачами і партнерами, локальні та глобальні комп'ютерні мережі.

Послуги з інформаційного забезпечення інноваційної діяльності на ринку ділової інформації надають такі посередницькі структури [3].

1) Галузеві науково-дослідні інститути. Незважаючи на те, що їхнє число останніми роками значно скоротилося, ці структури через свої переваги (високий професійний рівень фахівців, наявність власних інформаційних фондів тощо) можуть надавати підприємствам такі послуги, як проведення патентно-ліцензійних досліджень, науково-технічне опрацювання нововведень. Крім того, НДІ випускають проспекти, каталоги, довідники та іншу друковану інформацію.

2) Державні інформаційні структури, що спеціалізуються на науково-технічній інформації. Перш за все це Українське національне інформаційне агентство УКРІНФОРМ, тобто державне інформаційне агентство, яке щодня публікує близько 500 інформаційних та аналітичних повідомлень українською, російською, англійською та німець-

кою мовами, майже 200 оригінальних фотознімків. Одержувачами інформації УКРІНФОРМу є державні структури, газети різних рівнів та телерадіокомпанії України, підприємства, організації, комерційні фірми, зарубіжні споживачі. Вказані структури під впливом ринкового попиту розширюють сферу своєї діяльності та надають різні інформаційно-аналітичні послуги.

3) Бібліотеки, серед яких найбільшу роль в процесі інформаційного забезпечення інноваційної діяльності відіграють Державна науково-технічна бібліотека України, Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського, Українська патентно-технічна бібліотека, галузеві бібліотеки. Роботу цих структур на інформаційному ринку відрізняють професійна каталогізація та систематизація інформації, поглиблений інформаційний пошук та безкоштовні консультації за ним, оперативний підбір літератури та публікацій в ЗМІ, проведення електронних тематичних конференцій.

4) Інформаційні агентства і консалтингові фірми. Інформаційні агентства забезпечують доступ клієнтів до мережної інфраструктури, здійснюють підбір спеціалізованої інформації, мають власні банки даних за соціологічними, маркетинговими та іншими напрямками економічних досліджень. Консалтингові фірми, окрім вищевказаного, проводять аналітичне оброблення інформації з виявленням альтернативних підходів до розроблення управлінських рішень на основі даних, що є, а також реалізують навчальну функцію для менеджерів організації-клієнта.

5) Інноваційно-технологічні центри і технопарки, що є найважливішими елементами інфраструктури інноваційної діяльності та надають серед інших видів діяльності й інформаційні послуги. Переважно вони орієнтовані на підтримку малих інноваційно-активних підприємств, сприяння їх інтеграції зі значним промисловим бізнесом.

Основними вимогами до інформаційного забезпечення інноваційної активності підприємств, на нашу думку, мають бути такі:

- 1) реалізація функцій обліку та систематизації інформації, а також контрольної, аналітичної та прогнозної функцій;
- 2) проведення обліку інформації як в статичному, так і в динамічному розрізах;
- 3) участь вищого керівництва компанії у формуванні інформаційних потреб для цілей управління інноваційною діяльністю.

Аналіз інформаційного ринку свідчить про неоднозначність ситуації, що склалася. Зовнішня інформація, необхідна промисловим підприємствам для здійснення інноваційної діяльності, переважно є досить «сирим» матеріалом, який вимагає істотної доробки силами фахівців підприємства. Але водночас загострення конкуренції на ринку, що розглядається, привело до появи таких позитивних тенденцій, як збільшення кількості посередницьких

структур в інформаційному забезпеченні інноваційної діяльності, розширення спектру послуг, що надаються ними, та їхня індивідуалізація.

Так, промислове підприємство може замовити інформаційно-аналітичній фірмі, наприклад, маркетингове або патентно-ліцензійне дослідження. Але комплексного інформаційного забезпечення реалізованих промисловими підприємствами інноваційних проєктів (від їхньої початкової до кінцевої стадії) на українському ринку отримати практично неможливо. Фахівцям підприємств доводиться самостійно здійснювати пошук інформації про наявність і можливість оренди дослідного устаткування, про інвестиційні програми і конкурси, про інноваційні ініціативи інших організацій.

Вважаємо, що активізація інноваційної діяльності промислових підприємств країни позитивно позначиться на структурі вітчизняного ринку ділової інформації та сприятиме розвитку позитивних тенденцій, що намітилися.

До інформаційного забезпечення інноваційної активності безпосередньо примикає статистика науки та інновацій. Ведення цього напрямку було розпочате за ініціативою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) в 1989 р. В результаті розвитку інтеграційних процесів, розширення міжнародної співпраці в економічній та науково-технічній галузях виникла необхідність стандартизації статистики науки й інновацій і ліквідації національних відмінностей в практиці врахування показників. Активну роль в цьому напрямі відіграють Євростат (статистична служба Євросоюзу), ЮНЕСКО та інші міжнародні організації.

За підсумками проведеної дворічної програми технічної допомоги Євросоюзу проведено адаптацію методології статистики інновацій до європейських статистичних стандартів. Це дало змогу впровадити обстеження інновацій в Україні відповідно до програми Євростату, що передбачає оцінювання стану інноваційної діяльності в Україні із застосуванням системи індикаторів Європейського інноваційного табло. Це має забезпечити можливість здійснення зіставлень між країнами.

Під впливом цілей науково-технічної та інноваційної політики і потреб в інформації в Україні здійснено кардинальний перегляд методології та інструментарію статистичного спостереження за виконанням наукових досліджень і розробок, одержала розвиток статистика інновацій з урахуванням міжнародних стандартів та особливостей розвитку науки й інноваційної діяльності за умов ринкової економіки. Згідно зі сформованими в міжнародній статистиці принципами збір даних про наукові дослідження та розробки забезпечується шляхом обстеження двох статистичних сукупностей, а саме організацій, що виконують наукові дослідження і розробки, та організацій, що їх фінансують (міністерств і відомств).

Базою для статистики науки та інновацій є звітність наукових організацій про виконання наукових досліджень і розробок; зведення міністерств і відомств про фінансування наукових досліджень і розробок за рахунок коштів державного бюджету; звітність наукових організацій та інноваційних підприємств про винаходи, корисні моделі та промислові зразки, про створення зразків нових типів машин, устаткування, апаратів і приладів; звітність НДІ і ВНЗ про підготовку аспірантів і докторантів; звітність промислових підприємств про технологічні інновації, освоєння, сертифікацію, зняття з виробництва промислової продукції, а також матеріали одночасних обстежень (матеріально-технічної і дослідної бази науки, грошових прибутків і житлових умов учених). Серед перспективних завдань подальшого розвитку статистики науки й інновацій слід назвати вдосконалення інструментарію статистичного спостереження стосовно особливостей окремих секторів науки; організацію моніторингу стану і спрямування науково-технічних кадрів та їхнього соціально-економічного положення; збір даних про комерційний обмін технологіями із закордонними країнами для упорядкування балансу платежів за технології; вивчення регіональних аспектів розвитку науки, інноваційної діяльності в сфері послуг, суспільної думки про науку; розвиток методів і практики міжнародних зіставлень.

Статистика нової продукції – це розділи статистики науки інновацій, що вивчає процеси відновлення промислової продукції, її створення та освоєння у виробництві як однієї з характеристик результативності наукових досліджень і розробок. Статистика відображає показники створення зразків та освоєння нових типів машин, устаткування, апаратів, приладів і засобів автоматизації, нових видів сировини і матеріалів. Зразки включають нову техніку, вперше створену в країні, й ту, що відрізняється істотно від такої, що випускалася раніше, за функціональним призначенням, принципом дії. До процесу створення зразка нової продукції відносять розроблення технічного завдання і технічної документації, виготовлення зразка, випробування і приймання його в порядку, встановленому стандартами. Все це має знайти відображення в статистичних даних.

Показники патентної статистики служать основою аналізу стану та перспектив науково-технічного розвитку, технологічних напрямів, оцінки ринку технологій у країні, його привабливості. Показники патентування групують за такими розділами Міжнародної патентної класифікації: кількість патентних заявок (патентів), поданих (отриманих) у країні, зокрема вітчизняними і закордонними заявниками; кількість патентних заявок (патентів), поданих (отриманих) вітчизняними заявниками за кордоном; загальна кількість діючих патентів, зареєстрованих у країні.

Документами, що засвідчують патентну чистоту об'єкта техніки, служать звіт про патентні дослідження та патентний формуляр. Патентоспроможність – юридична властивість об'єкта, що визначає його спроможність охоронятися документом виняткового права (патентом) на території конкретної країни в даний момент часу. У колишньому СРСР замість терміна «патентоспроможність» вживався термін «охороноспроможність», тому що основною формою охоронних документів було авторське посвідчення 4 на низку об'єктів (наприклад, на засоби діагностики і лікування хвороб, хімічні речовини), до 1992 р. видавалися тільки авторські посвідчення, а не патенти.

Гарантією відповідності технічних характеристик створених зразків і освоєння нових видів промислової продукції, що відповідають нормативним вимогам безпеки життя, здоров'я споживачів і навколишнього середовища, є сертифікація.

Статистика відображає і на основі достовірних даних дає можливість вивчати та аналізувати число створених зразків та освоєних у виробництві нових типів машин, устаткування, апаратів, приладів і засобів автоматизації по галузях, економічних районах і видах, характеризувати склад нової техніки, а також тривалість їхнього створення та освоєння. Коефіцієнт відновлення продукції, що відбиває технічне відновлення активної частини основних фондів, розраховується як відношення вартості освоєних нових типів машин, устаткування, апаратів, приладів і засобів автоматизації до загальної вартості виробничого устаткування на кінець звітного року, а також відображається у статистиці.

Основу системи статистичного спостереження інноваційної діяльності складає щорічна статистична звітність про технологічні інновації, що включає основні кількісні показники інноваційної діяльності. Вони належать до витрат на технологічні інновації за їхніми типами, видами діяльності, джерелами фінансування; характеристиками дослідницьких підрозділів, досліджень і розробок на інноваційні підприємства; кількістю спільних проектів з виконання досліджень і розробок; результативністю інноваційної діяльності; технологічним обміном.

Частина питань анкетного типу, впровадження яких в українську статистичну практику викликає найбільші труднощі, виносяться за рамки суцільного обстеження. На початковій стадії формування статистики інновацій пропонується включати їх у щорічні вибіркові обстеження за обмеженим колом інноваційно-активних підприємств. Маються на увазі питання, що потребують визначених якісних оцінок досліджуваних явищ, заснованих на думці респондентів. Це характеристики інноваційної стратегії, джерела інформації про інновації; чинників, що перешкоджають інноваційній діяльності; методів підтримки та збільшення конкурентоспроможності інновацій, що задіяні на інноваційних підприєм-

ствах. Надалі, коли статистика інновацій одержить стійкий розвиток, питання такого типу можуть ставитися з більш тривалою періодичністю. Далі подібний принцип організації статистики передбачається використовувати в іншій формі.

За швидко змінюваної економічної та політичної ситуації в країні, а також обмеженості наявної інформації про інновації в Україні стає необхідною організація оперативної піврічної звітності. Рекомендується, щоб в сучасній ситуації періодичність її представлення становила не менше півроку. Така звітність має містити невеличке коло показників, що характеризують стан і перспективи інноваційної активності, обсяги інноваційних витрат та інноваційної продукції. Це дасть змогу вирішити два важливі завдання. По-перше, забезпечити органи управління, що відповідають за формування науково-технічної політики в країні, оперативною інформацією про стан і масштаби інноваційної діяльності в країні. По-друге, підготувати вибірку сукупності інноваційно-активних підприємств для наступного основного обстеження їхньої інноваційної діяльності. Таким чином, вважається доцільним організувати статистику інновацій на основі тріступінчастого обстеження технологічних інновацій: перший етап становить суцільне обстеження за основною програмою та повним колом підприємств; другий етап – вибіркоче обстеження за спеціальною програмою та колом інноваційно-активних підприємств; третій етап – оперативна звітність за скороченим колом показників із суцільним охопленням підприємств.

Для моніторингу науково-технічної діяльності використовуються такі форми статистичних спостережень:

– форма № 1 – наука «Звіт про виконання наукових та науково-технічних робіт» (квартальна), що подається підприємствами, установами та організаціями, що виконують наукові та науково-технічні роботи згідно з Класифікацією видів науково-технічної діяльності (КВНТД);

– форма № 3 – наука «Показники наукової та науково-технічної діяльності» (річна); згідно з якою дані акумулюють за такими пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки: здоров'я людини; охорона навколишнього середовища; виробництво, переробка та збереження сільськогосподарської продукції; екологічно чиста енергетика та ресурсощадні технології; перспективні інформаційні технології, прилади комплексної автоматизації, системи зв'язку; нові речовини та матеріали; наукові проблеми розбудови державності України;

– форма 5 – наука «Звіт про виконання завдань науково-технічних програм» (поштова-квартальна);

– поштові-річні форми ДН – «Картка обліку доктора наук» і КН – «Картка обліку кандидата наук».

У статистиці науки знаходить відображення тільки перша стадія інноваційного циклу, тобто

процес виробництва нових знань. Вид знань, їхні обсяги та суб'єкти інноваційної діяльності, які їх використали, залишаються поза увагою цієї сфери статистики. Для моніторингу діяльності підприємств з освоєння нововведень і створення на їхній основі інноваційних продуктів використовуються такі форми статистичної звітності, як форма 2/5-нт (термінова) «Звіт про хід виконання найважливіших робіт з питань науки та технології» (термінова-піврічна); форма 4-нт «Звіт про надходження та використання об'єктів промислової власності» (поштова-річна); форма 6-нт (ліцензії) «Звіт про продаж ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності» (поштова-річна); форма 1-інновація «Обстеження технічних інновацій промислового підприємства» (поштова-річна), тобто здійснюється групування витрат за типами інновацій на поточні та капітальні; форма 2-пром. (інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємств» (квартальна-термінова), де відображено підприємства та їхні відособлені підрозділи, класифіковані за секціями «С», «О», «Е» КВЕД, що займалися технологічними інноваціями.

У вказаних формах звітності статистична інформація про інноваційну діяльність обмежується лише патентною статистикою і не зачіпає такого важливого етапу інноваційного процесу, як комерціалізація інновацій. Слід також підкреслити той факт, що аналізовані статистичні форми побудовані тільки на кількісних оцінках, що, на нашу думку, дає одностороннє висвітлення об'єктів аналізу.

Проведений нами аналіз вказаної форми статистичної звітності за цілою низкою промислових підприємств Луганської області дав змогу виявити проблему низької активності організацій в її заповненні. На нашу думку, рішення цієї проблеми неможливе без посилення мотивації підприємств в наданні відповідної інформації. Практично цього можна досягти, наприклад, встановлюючи більш тісні контакти між підприємствами та органами статистики. Надання останніми оглядів зібраних даних в оперативному режимі, встановлення зворотних зв'язків з підприємствами можуть багато в чому сприяти рішення проблеми. Отримана інформація може бути використана менеджерами організацій в ситуаційному аналізі, і тут її цінність, як показує практика, дуже велика. Крім того, аналізовані форми статистичної звітності засновані на обмеженому колі показників, склад яких, на наш погляд, недостатній для всебічного оцінювання інноваційної діяльності підприємств, виявлення шляхів та резервів її активізації.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз інформаційного підґрунтя оцінювання інноваційної активності підприємств дав змогу виявити низку ключових проблем у цій сфері. Вважаємо, що сформовані в ході аналізу рекомендації щодо його вдосконалення сприятимуть активізації інноваційної діяльності, підвищенню рівня економічної стійкості діяльності підприємств та можуть бути напрямом подальших досліджень.

Список літератури:

1. Верба В.А., Новиков І.В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Проблеми науки. 2013. № 3. С. 23.
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность. Москва: Инфра-М, 2011. 356 с.
3. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.
4. Spangenberg J.H. Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. Int. J. Sustainable Development. 2005. Vol. 8. No. 1/2. P. 47–54.